

stond uit een bonte verzameling opvattingen over oorlog en vrede *van vrouwen* die een aantrekkelijk alternatief vormde voor de verderfelijke partijpolitiek. Maar, al hielden de vredesvrouwen niet van politiek en hield de (mannelijke) politiek niet van (vredes)vrouwen, ze verhiielden zich wel voortdurend tot elkaar. Ook na de invoering van het vrouwenkiesrecht was de verhouding tussen vrouwen en politiek moeizaam, zo blijkt uit dit proefschrift. Dat verklaart tevens waarom vrouwelijk burgerschap en partijpolitiek nog lang op gespannen voet met elkaar bleven staan.

Maria Grever

F. van den Burg, H.van Duiken, ed., *Jan Kassies 1920-1995. Tussen politiek en cultuur* (Amsterdam: Boekmanstudies, 1996, 152 blz., f27,50, ISBN 90 6650 047 6).

In de herfst van 1995 overleed Jan Kassies. Haast bij toeval trad hij in de zomer van 1945 in dienst van de Federatie van kunstenaarsverenigingen, maar in de jaren daarna groeide hij uit tot een figuur in de wereld van cultuur, politiek en beleid waar men 'niet meer omheen kon en ook niet meer omheen wilde'.

Ter nagedachtenis aan hem en ter ere van het vijftigjarig bestaan van de Federatie van kunstenaarsverenigingen heeft de Boekmanstichting de bundel *Jan Kassies 1920-1995. Tussen politiek en cultuur* licht doen zien. Van eerstgenoemde instelling werd Kassies in 1949 directeur, terwijl de Boekmanstichting mede door zijn toedoen in 1963 tot stand kwam en in hem tussen 1979 en 1988 een gedreven voorzitter kende. Kassies bekleedde tijdens zijn leven nog vele andere functies in de kunst- en cultuursector. Na zijn directeurschap van de Federatie was hij, onder meer, algemeen secretaris van de Raad voor de kunst, directeur van de Amsterdamse Theaterschool, voorzitter van de VPRO, directeur van het instituut voor het Theateronderzoek, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA, voorzitter van het Stimuleringsfonds Nederlandse culturele omroepproducties en voorzitter van het Bedrijfsfonds voor de pers. Bovendien publiceerde hij tal van artikelen over kunst-, omroep- en cultuurpolitiek.

De bundel opent met een korte schets van Kassies' leven en werk door Fenna van den Burg. Dit levensbericht is de enige bijdrage waarin ook de eerste fase van zijn werkzame leven aan bod komt. De overige acht artikelen in de bundel gaan over de activiteiten en de instituties waar Jan Kassies zich vooral in de tweede helft van zijn loopbaan voor heeft ingezet. Volgens de redacteurs was het in het bestek van deze bundel niet haalbaar om een gedegen historische analyse te bieden van de belangrijkste instituties uit de eerste fase van Kassies' loopbaan: de Federatie en de Raad voor de kunst.

Wat de lezer krijgt voorgeschoteld zijn voor het merendeel prikkelende beschouwingen over de culturele taak van de omroep (Wim Knuist), de inrichting van het Amsterdamse theateronderwijs (Loek Zonneveld), de geschiedenis van het Instituut voor theateronderzoek (Luuk Verpaalen), actuele ontwikkelingen op het gebied van cultuurspreiding en kunsteducatie (Ton Bevers), de hindermacht van de Eerste Kamer (Joop van den Berg), het Bedrijfsfonds voor de pers (Joan Hemels), de relatie tussen sociaaldemocratie en cultuurpolitiek (Paul Kalma) en over waarden en doelen in het kunstbeleid (Cas Smithuijsen). Conform de wens van de redacteurs, die een hagiografie wilden vermijden, ligt in de meeste bijdragen het accent niet zozeer op persoon van Jan Kassies, maar vooral op de aard en het functioneren van de activiteiten en instellingen waar hij zich mee bezig heeft gehouden.

Uitzonderingen wat dit betreft zijn de artikelen over het Amsterdamse theateronderwijs en over de geschiedenis van het Instituut voor theateronderzoek, waarin Kassies' dromen en daden als directeur van beide instellingen een centrale plaats krijgen toebedeeld. Toch zijn de zojuist genoemde bijdragen minder een vreemde eend in deze bundel, dan Van den Bergs

beschouwing over het functioneren van de Eerste Kamer, die en passant opmerkt dat dit niet de plaats is waar Kassies de opvallendste verrichtingen in zijn rijke leven heeft verricht. Mede daarom had dit op zichzelf belangwekkende essay beter bewaard kunnen worden voor een andere gelegenheid dan een bundel over de activiteiten en organisaties waarvoor Jan Kassies zich gedurende zijn leven sterk heeft gemaakt. Daarbij gaat het immers eerst en vooral om het gebied *tussen politiek en cultuur* en, in de woorden van de redactie, om organisaties op het terrein van kunst en cultuur, die als tegenspelers van de overheid konden fungeren, maar die tevens een brug konden vormen tussen het culturele veld en de politiek.

Susanne Janssen

E. de Maesschalck, *Een Bond voor alle gezinnen. Geschiedenis van de gezinsbeweging in Vlaanderen* (Brussel: Bond van grote en van jonge gezinnen vzw, 1996, 240 blz., ISBN 90 803097 1 0).

De Bond van grote en jonge gezinnen, vroeger de Bond van de kroostrijke gezinnen geheten, werd in 1921 opgericht en herdacht bijgevolg in 1996 haar vijfenzeventigste verjaardag. Het boek van Edward de Maesschalck, door de bond zelf uitgegeven, is één van de tastbare overblijfselen van deze herdenking.

De bond werd kort na de Eerste Wereldoorlog opgericht met de expliciete bedoeling de belangen te verdedigen van de gezinnen met meerdere kinderen. De Eerste Wereldoorlog was niet bevorderlijk geweest voor de materiële situatie van deze gezinnen: dit segment van de bevolking had immers in verhouding veel soldaten, bovendien vaak ook kostwinners, aan het Belgisch leger geleverd. De realisaties van de bond zijn niet gering en heel concreet. De bond fungeerde als drukingsgroep bij het afdwingen van het kindergeld en het wezengeld, de vermindering van de belastingen en van de spoortarieven,...

Edward de Maesschalck schetst in 66 thematische hoofdstukjes, chronologisch gerangschikt, een geschiedenis (niet 'de' geschiedenis) van de bond. Een groot deel van het lezerspubliek van dit huldeboek bestaat wellicht uit leden van de bond zelf (300.000 in 1996). De ouderen onder hen zullen het wellicht doornemen met een groot gevoel van herkenning. 'Aandoenlijk', 'oubollig' en 'doortrokken van stille weemoed' zijn termen die de auteur in zijn inleiding — om begrijpelijke redenen — aanhaalt. Het zijn meteen ook de termen waarmee het gehele boek getypeerd kan worden. De auteur heeft duidelijk geopteerd voor een interne kroniek van de organisatie. Aan de hand van het eigen archiefmateriaal en aan de hand van bijzonder schaarse literatuur, brengt hij zijn lovend verhaal.

Het werk van Edward de Maesschalck kan vanuit de opzet een huldeboek te brengen zeker geslaagd genoemd worden. Ook wat betreft vormgeving en uitvoering (afwisseling tekst-illustraties, lettertype,...) is het aantrekkelijk.

Vanuit historisch-wetenschappelijk standpunt (het curriculum van de auteur op de binnenachterflap laat veronderstellen dat zijn werk ook zo mag en moet worden beoordeeld) blijft het echter nogal ondermaats. Een kritische benadering van de bond, als onderdeel van 75 jaar Belgische geschiedenis, ontbreekt grotendeels. Alleen wat de communautaire aangelegenheden betreft, die leidden tot de splitsing in 1960, wordt de Bond wat in de maatschappelijke context geduid. Enkele klassieke hete hangijzers uit de recente geschiedenis (pluralistisch of katholiek?; een mannenbastion?) worden wel even aangeraakt, maar beslist onvoldoende uitgewerkt. De aanwezigheid van vrouwen in het bestuur wordt 'blijkbaar een opdracht voor de 21e eeuw' genoemd en het pluralisme in Vlaanderen '(...) geen eenvoudige zaak'. Voorwaar, nogal erg neerbuigend en vooral sussend tegenover de lezer, die vrij expliciet wordt aangemaand vooral zijn/haar vertrouwen in de leiding niet te verliezen.